

Ľubomír BATKA – Olexij M. METEŇKANYČ: Quo vadis postavenie transrodových ľudí na Slovensku? (Správa z konferencie)¹

Abstrakt

Dňa 29. septembra 2023 sa na pôde Univerzity Komenského v Bratislave uskutočnila vedecká konferencia s názvom "Quo vadis postavenie transrodových osôb na Slovensku?". Zorganizoval ju riešiteľský tím projektu VEGA 1/0350/21, ktorý sa zameriava na etické a právne aspekty súvisiace s informovaným súhlasom maloletých transrodových osôb. Projektový tím pôsobí na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Hlavným cieľom konferencie bolo iniciovať vecnú diskusiu o etických, medicínskych a právnych princípoch starostlivosti o transrodových a nebinárnych adolescentov v Slovenskej republike. Z tohto dôvodu boli pozvaní odborníci z oblastí psychiatrie, psychológie, endokrinológie, práva, filozofie či etiky. Neoddeliteľnou súčasťou konferencie bola prednáška a účasť transrodových a nebinárnych osôb v diskusnom paneli. Potvrdilo sa, že princíp sebaurčenia je základom pre ďalší rozvoj právneho rámca a zdravotníckych služieb na Slovensku.

Abstract

On 29 September 2023, the Comenius University Bratislava hosted a scientific conference entitled "Quo vadis the Status of Transgender People in Slovakia?" It was organized by the research team of the project VEGA 1/0350/21, which focuses on the ethical and legal aspects related to the informed consent of transgender minors. The project team is based at the Faculty of Law of the Comenius University Bratislava. The primary aim of the conference was to start a substantial discussion about the ethical, medical, and legal principles for care for transgender and non-binary adolescent in the Slovak Republic. For this purpose, experts from fields of psychiatry, psychology, endocrinology, law, philosophy, or ethics were invited. An integral part of the conference was the lecture and attendance of transgender people and non-binary people in discussion panel. The principle of self-determination was confirmed to be fundamental for the further development of legal framework and medical services in Slovakia.

Kľúčové slová: Transrodoví adolescenti; nebinárne osoby; zdravotná starostlivosť v Slovenskej republike, princíp sebaurčenia

Key words: Transgender Adolescent, Non-binary People, Medical Care in Slovak Republic, Self-determination

Autori:

prof. Mgr. Ľubomír Batka, Dr. theol.
Katedra teórie práva a filozofie práva
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. č. 6
811 00 Bratislava, Slovenská republika
lubomir.batka@flaw.uniba.sk

Mgr. Olexij M. Meteňkanyč, PhD.
Katedra teórie práva a filozofie práva
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. č. 6
811 00 Bratislava, Slovenská republika
olexij.metenkanyc@flaw.uniba.sk

---

¹ Táto správa vznikla v rámci projektu VEGA č. 1-0350-21 „Trans-Identita pri maloletých. Etické a právne aspekty spojené s informovaným súhlasom.“.

Na pôde Univerzity Komenského v Bratislave sa dňa 29. septembra 2023 konala vedecká konferencia s názvom „Quo vadis postavenie transrodových ľudí na Slovensku?“ Bola to v poradí druhá konferencia organizovaná v rámci riešenia projektu VEGA č. 1-0350-21 „Trans-Identita pri maloletých Etické a právne aspekty spojené s informovaným súhlasom“ riešiteľským kolektívom pôsobiacim na Právnickej fakulte UK v Bratislave v zložení JUDr. Ing. Karin Raková, PhD., MBA, doc. JUDr. Matej Horvat, PhD., Mgr. Olexij M. Meteňkanyč PhD., Mgr. Tamara Čipková, PhD., Mgr. Martin Hamřík PhD., Mgr. Renáta Kišoňová, PhD., Mgr. Nikolas Sabján, PhD., LL.M. a prof. Ľubomír Batka, Dr. theol.

Cieľom projektu je vytvárať a kultivovať interdisciplinárny prístup k téme jednak na akademickej úrovni, ako aj v praktickej rovine. Z tohoto dôvodu organizátori pozvali viacero odborníkov a odborníčok venujúcich sa danej problematike z rôznych vedeckých, odborných i praktizujúcich zameraní (právo, psychiatria, psychológia, sociológia, filozofia, etika, NGO). To sa prejavilo aj na rozmanitej štruktúre konferencie, rozloženej do troch blokov: 1. Skúsenosti zo života transrodových ľudí, 2. Medicínske aspekty starostlivosti o transrodových adolescentov a 3. Právne a etické aspekty.

Privítanie spojené s úvodnou prednáškou predniesol prof. Ľ. Batka, Dr. theol., vedúci projektu. Vychádzajúc z princípu sebaurčenia pri rodovej identite transrodových ľudí a pohlavia pri intersex ľuďoch otvoril tému „Autonómia transrodových adolescentov“. Spôsobilosť udeliť informovaný súhlas je stanovená v závislosti od veku človeka, no súčasne je podmienená i individuálnymi racionálnymi a vôľovými schopnosťami človeka. Z vývoja právnej ochrany a rozvoja etických štandardov intersex ľudí poukázal na analógiu k transrodovým adolescentom (potvrdenie pohlavnej a rodovej identity, sebaurčenie a otázka vekovej hranice na udelenie informovaného súhlasu). Podľa prof. Batku so stúpajúcou autonómiou narastá aj zodpovednosť, takže nezvratné chirurgické zákroky by sa mali z jeho pohľadu vykonávať po dosiahnutí plnoletosti.

Druhé úvodné zarámčovanie konferencie predstavovala prednáška „Kopernikovské obraty v transrodovosti?“ od Mgr., Mgr. Lucie Berdisovej, L.L.M, PhD. z Ústavu štátu a práva SAV. Kopernikovské obraty sa týkajú troch fáz: odpatologizovania transrodovosti a posilňovanie sebaurčenia. Tretím obratom je uvedomenie si, že nielen rod, ale aj pohlavie je sociálne konštruované a binarita pohlaví nie je nemenná štruktúra. V súlade s myšlienkami L. Wittgensteina a na pozadí konceptu Fishových interpretačných spoločností Berdisová poukázala, že aj úvahy o (binarite) pohlaví sú výsledkom používania jazyka, teda nášho konštruovania sveta a seba prostredníctvom jazyka a iných sociálnych praktík. V takomto pohľade na právo a kultúru, ale aj na medicínsky diskurz prestanú existovať niektoré otázky, ktoré zaťažujú aj diskurz o transrodovosti (napr. *nature* v. *nurture*) a otvára sa aj väčší priestor pre vnímanie prínosu konceptu nebinarity a rodovej fluidity a spôsobu, ako po „zmiznutí“ niektorých otázok možno inak premýšľať a konštituovať spoločenské inštitúcie.

Do prvého bloku prijali pozvanie viaceré transrodové osoby, ktoré takýmto spôsobom mohli prezentovať svoje skúsenosti aj pred právnickým auditóriom. Zara Kromková z Komunitného a poradenského centra PRIZMA prezentovala prednášku „Situácia transrodových a nebinárnych ľudí z pohľadu poradne pre LGBTI+ ľudí.“ Prednáška bola cenná predovšetkým vďaka dátam o počtoch klientstva, ako aj prehľadu problémov, s ktorými sa transrodové osoby stretávajú (napr. odmietanie zápisu zmeny rodu na matričných úradoch).

Nasledovala diskusia, moderovaná doc. JUDr. Matej Horvatom, PhD., s Liberty Blake Simon, Charlotte Srnčíkovou, Alenou Srnčíkovou (matka) a Zarou Kromkovou. Diskusia sa

zamerala na viaceré aspekty života transrodových osôb, pričom osobitne sa zdôraznili osobné problematické skúsenosti pri zmene mena a genderových záznamov v dokladoch na niektorých slovenských matrikách. Diskutujúce poukázali na neprehľadné a nekonzistentné uplatňovanie *Odborného usmernenia Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky na zjednotenie postupov poskytovania zdravotnej starostlivosti ku zmene pohlavia pred vydaním lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby administratívne evidovaného v matrike*. Účastníčky diskusie hovorili o nedostatkoch pri dostupnosti zdravotnej starostlivosti. Všeobecne sa kriticky vyjadrovali k podmieňovaniu tranzície stanovením diagnózy F 64 (podľa MKCH-10), keďže Svetová zdravotná organizácia už v roku 2019 vo svojej 11. revízii Medzinárodnej klasifikácie chorôb preklasifikovala pôvodnú „chorobu“ transrodových ľudí zo zmieneneho transsexualizmu na rodový nesúlad (*gender incongruence*). Účastníčky diskusie opakovane zdôrazňovali, že v našej krajine nie je dostatočne rešpektovaný ľudskoprávny rámec diskusie a rovnako akcentovali potrebu prejavovania empatie transrodovým ľuďom na Slovensku.

Druhý blok sa zameriaval na medicínske aspekty zdravotnej starostlivosti o transrodových adolescentov a deti. MUDr. Dana Šedivá, podpredsedníčka Slovenskej sexuologickej spoločnosti hovorila o téme „Transsexualizmus-diagnostika a manažment zdravotnej starostlivosti“ na základe stále platnej MKCH-10 a DSM-5. MUDr. Šedivá vo svojom príspevku prezentovala komplexný prístup k diagnostike transsexualizmu (vychádzajúc zo súčasného stavu v podmienkach Slovenskej republiky). Zasadzuje sa o nemoralizujúci, nepatologizujúci a nediskriminujúci prístup k transrodovým ľuďom. Miera pretrvávania genderovej dysfórie z detstva do dospievania alebo dospelosti sa pohybuje u MtF od 2,2% do 30%, u FtM v rozmedzí 12-50 %. Poukázala aj na genderovú dysfóriu s náhlym začiatkom v období adolescencie (*Rapid Onset Gender Dysphoria, ROGD*) a podčiarkla tu význam diferenciálnej diagnostiky.

MUDr. Barbora Vašečková z Psychiatrickej kliniky SZU a UNB v Nemocnici Ružinov vystúpila s prednáškou „Výzvy transrodovej zdravotnej starostlivosti na Slovenku.“ V téze „tranzícia je cesta, na ktorej sa zastavíš tam, kde sa cítiš dobre“ podčiarkla význam princípu sebaurčenia. Porovnala možné chirurgické výkony, čakacie doby, typ zdravotnej starostlivosti a úhrady zdravotného poistenia na Slovensku a v jednotlivých krajinách EU. Na základe štúdie *The State of Trans specific Healthcare in the EU* (<https://tgeu.org>) poukázala aj na dlhodobé zaostávanie SR v zabezpečení komplexnej zdravotnej starostlivosti. Minimálny vek na podávanie blokátorov puberty a na podávanie hormonálnej liečby je v EU rôzny: od Tanner 2, Tanner 3, 16. rok, či 18. rok života. Na Slovensku je táto terapia pre adolescentov nedostupná.

MUDr. Eva Katríková z Pedopsychiatrickej ambulancie, DFNSP v Bratislave zaostrila pozornosť na mladistvých v prednáške „Transrodové dieťa a adolescent v zdravotnom systéme“. Upozornila na to, že deti vedia už v predškolskom veku rozlíšiť identitu. Poukázala na rôzne údaje o pravdepodobnosti pretrvávania rodovej dysfórie od detstva do dospelosti: od 2 do 27% v závislosti od štúdie. Na základe dát z Kliniky detskej psychológie (KDP) doložila nárast počtu pacientov s diagnózou F 62.4/F62.0/F66.0 v rokoch 1993-2022: zatiaľ čo v období 1993-2011 to bolo 7 pacientov, od roku 2011-2022 bolo na klinike evidovaných 47 pacientov. Viac ako $\frac{3}{4}$ tvoria v poslednom desaťročí dievčatá (FtM). Pri viac ako $\frac{3}{4}$ v danom období sa vyskytujú komorbity, a bezmála polovica pacientov sledovaných na KDP v rokoch 2011-2022 má suicidálne ideácie. Poukázala aj na štúdie k téme ROGD, a na incidencie intersex osôb v SR: nejednoznačný charakter genitálu na podklade DSD môže mať asi 10 novorodencov ročne, v puberte a adolescencii sa môže odhaliť 2-5 DSD ročne.

MUDr. Klára Dzúriková z OZ Psychiatrická klinika v Trenčíne predstavila vlastnú štúdiu založenú na výskume medzi psychológmi na Slovensku v prednáške „Úloha psychoterapie pri transrodových adolescentoch“. Psychoterapia síce nie je podmienkou pre stanovenie diagnózy ani obligatórnou súčasťou zdravotného manažmentu transsexualizmu, môže však poskytnúť podporu nie len počas celého procesu tranzície, ale aj pred jej začatím a v následnej starostlivosti: napr. pri redukcii minoritného stresu, pri spracovávaní traumatických zážitkov. Z výskumu medzi 40 psychoterapeutmi a terapeutkami a ďalšími 88 osobami, ktoré pracujú s transrodovými ľuďmi sa preukázalo: pri téme dostupnosti psychoterapeutickej starostlivosti si tretina opýtaných myslí, že transrodoví ľudia majú väčší problém nájsť si terapeuta/terapeutku ako ostatní klienti. Najčastejšie témy v terapii sú psychické problémy (úzkosť) 92,5%, problémy vo vzťahoch 75%, menšinový stres 52,5%, diskriminácia 47%, suicidiálne myšlienky 45%. MUDr. Dzúriková zásadne odmietla používanie konverznej terapie; na to, že je v rozpore s odporúčaniami svetových zdravotníckych a dobrou terapeutickou praxou (*lege artis*).

Mgr. Viera Hincová z A-Centra rozvinula tému „Rodová dysfória a rodová eufória na pozadí kultúry neurodiverzity“. Pri neurodiverzite ide o neurologické variácie, ktoré ovplyvňujú to, ako ľudia myslia a interagujú. Podľa štúdie z roku 2020 (Dataro) existuje 3-6 vyššia pravdepodobnosť, že u autistických ľuďoch sa objaví transrodovosť. Hincová uviedla, že v závislosti od reakcie na kultúru (normativita ako kultúrny fenomén) sa objavuje nielen rodová dysfória, ale aj rodová eufória. Kultúra neurodiverzity znamená uvedomovanie si odlišností neurominority pri komunikácii s okolím. Rodovo citlivý jazyk v komunikácii prispieva k odstraňovaniu menšinového stresu a vedie k rešpektovaniu individuálnej kultúry človeka, jeho identity a jedinečnosti.

V moderovanej diskusii vystúpili MUDr. D. Šedivá, MUDr. B. Vašečková, MUDr. E. Kartlíková, MUDr. K. Dzúriková. Prínosná bola aj účasť endokrinologičky MUDr. Z. Pribilincovej, CSc. z LF UK v Bratislave. Diskusia sa rozvinula okolo otázok o vhodnosti/nevhodnosti blokovania puberty v štádiu Tanner 2, o podmienkach na možnosť udelenia informovaného súhlasu adolescentov, a o incidencii a prevalencii transrodovosti pri adolescentoch. MUDr. Pribilincová uviedla možnosti hormonálnej liečby u osôb mladších ako 18 rokov s cieľom zablockovať pubertu (analógy gonadotropin releasing hormónu (GnRH)). Z terapeutického hľadiska by bola možná už v skoršom veku, no po dvoch rokoch by mala nasledovať hormonálna terapia, ktorá je v Slovenskej republike pre adolescentov nedostupná. Konsenzus v diskusii pozostával z dôrazu na budovanie fungujúceho zdravotného systému a na kvalitnú diagnostiku. Panuje menšia neistota pri otázke, či sú adolescenti schopní udeliť informovaný súhlas, ako aj pri otázke uchopenia vysokej miery akcidencie transrodovosti pri adolescentných dievčatách (FtM).

Tretí tematický blok bol zameraný na ľudsko-právne a etické aspekty, ktorý moderoval Olexij M. Meteňkanyč. Úvodný príspevok predniesla doc. JUDr. Andrea Erdösová, PhD. z Fakulty práva na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave, keď sa v ňom zamerala na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva a jeho evolutívny vývoj v kontexte transsexualizmu. Bližšie analyzovala vybrané zásadné rozhodnutia ESĽP (Rees v. UK, Ch. Goodwin v. UK, van Kück v. Nemecko, A. P., Garçon, Nicot v. Francúzsko, X a Y v. Rumunsko), pričom prezentovala postupne sformulovaný postoj súdu vo vzťahu k transrodovým osobám, keď ESĽP vychádza z toho, že rodová identita predstavuje jednu z najintímnejších oblastí súkromného života, a preto majú štáty v tejto oblasti len obmedzený priestor na voľnú úvahu. Samotná judikatúra predmetného súdu sa vyvíjala predovšetkým vo vzťahu k čl. 3 (zákaz

mučenia), čl. 8 (právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života), čl. 12 (právo uzatvoriť manželstvo) a čl. 14 (zákaz diskriminácie) Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Ďalší právnický ladený príspevok prezentoval JUDr. Maroš Matiaško z Fóra pro lidská práva v Prahe. Zameral sa na analýzu judikatúry Súdneho dvora. Kreativnosť jeho prístupu spočívala v tom, že vo svojom príspevku s názvom „Perspektíva Súdneho dvora EÚ v prípadoch transrodových a nebinárnych ľudí: Aktuálna situácia a možný budúci vývoj“ modeloval viaceré prípadové štúdie, ktoré sa môžu dotýkať transrodových a nebinárnych osôb predovšetkým v Českej republike v súvislosti s aplikáciou Smernice Rady o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania medzi mužmi a ženami v prístupe k tovaru a službám (2004/113/EC). V rámci modelových prípadov (týkajúcich sa transrodových a nebinárnych osôb bez domova, v prístupe k službám duševného zdravia a reprodukčného zdravia) analyzoval úskalia pri dodržiavaní princípu nediskriminácie pri poskytovaní služieb a tovaru transrodovým a nebinárnym osobám, ktorý vyplýva z predmetnej smernice a judikatúry SD EÚ, keďže mnohé členské štáty EU naďalej uznávajú vybrané tovary a služby ako „rodovo exkluzívne“, čo by malo byť vnímané ako porušujúce zásadu nediskriminácie na základe pohlavia.

Pohľad NGO sa objavil v prezentácii Niko Nagy k téme: „Nedostatky slovenskej právnej úpravy týkajúcej sa právnej tranzície voči medzinárodnému právu v oblasti ľudských práv“. Niko Nagy sumarizujúco poukázalo na mnohé problematické miesta slovenského právneho systému na úrovni právnej tranzície, slabú reflexiu a recepciu globálne uznávaných ľudskoprávných štandardov v oblasti ochrany práv LGBTI+ ľudí (osobitne transrodových a nebinárnych osôb), ako aj v komparácii s medzinárodnoprávnymi štandardmi sa prezentoval i postoj Amnesty International Slovensko, ktoré dlhodobo presadzuje princíp sebaurčenia (aj pre transrodových adolescentov), depatologizáciu transrodových a nebinárnych ľudí, ako aj potrebu presadzovania a ochrany ľudských práv všetkých občanov a občianok Slovenska, a to bez rozdielu.

Mgr. Nikolas Sabján, PhD., LL.M rozpracoval tému nebinarity: „Právo a rodová (ne-)binarita: analýza recentných rozhodnutí súdov v oblasti právneho uznania tretieho rodu“. Prednáška riešila otázku, o ktoré práva sa sudy opierajú pri rozhodovaní v otázkach právneho uznania tretieho rodu? Dr. Sabján analyzoval judikatúru najvyšších súdnych autorít v európskych a mimoeurópskych krajinách a rozdelil ich do troch kategórií. Išlo o otázky nepriznania/odmietania nebinarity, resp. možnosti socio-právnej tranzície (napr. Česká republika, Veľká Británia), 2. čiastočné uznanie (napr. Nemecko, Rakúsko, India, Nepál, Pakistan), 3. úplné právne uznanie tretieho rodu (Belgicko, Kolumbia, Holandsko, Medziamerický súd pre ľudské práva). Dr. Sabján dospel k záveru, že právo na rodovú identitu je vo všeobecnosti uznané a vyplýva z ľudskej dôstojnosti, práva na slobodný rozvoj či ochranu súkromného života. Jeho neuznanie je porušením práva na ochranu pred neoprávneným zásahom do súkromného života a v rozpore so zákazom diskriminácie. Existencia intersex a nebinárnych ľudí zaväzuje k hľadaniu legislatívnych možností na právne uznanie tretieho rodu, resp. odstránenie kategórie pohlavia/rodu z niektorých dokumentov.

Záverečná prednáška sa dotkla témy transrodovosti z filozoficko-antropologického pohľadu na to, ako vnímanie transrodovej identity závisí od kultúrnych faktorov. Slovenská filozofka Mgr. Renáta Kišoňová, PhD. hovorila o téme „Predsudok v súdobej spoločenskej realite“. Fenomén predsudku v súvislosti s rodovo nekonformnými osobami je možné analyzovať v jeho etymologickom a sémantickom kontexte. Predsudok ako predbežné

rozhodnutie nesie v sebe nebezpečenstvo pomýlenej generalizácie šíriacej sa ďalej v spoločnosti. V súvislosti s rodovo nekonformnými osobami ide o celý rad negatívnych postojov, ktoré vedú k hostilite v medziľudských vzťahoch. Tolerantné vnímanie transrodových osôb Two-Spirit People, Fakakeiti ľudí, Hirja v Indii, či Virdžina, tobelijia v Albánsku, Čiernej Hore poukazuje na to, že predsudky v kultúre je možné meniť.

V záverečnej diskusii bol poskytnutý priestor na rozpravu k predchádzajúcim príspevkom. Otvorili sa viaceré témy a problematické otázky, pričom perspektívy účastníkov konferencie na vybrané aspekty transrodovosti a nebinarity v našej spoločnosti sa v niektorých ohľadoch zhodovali, no často i odlišovali a rozchádzali. Ukázalo sa, že právny, ľudsko-právny a medicínsky diskurz sa pohybuje na rôznych rovinách a je potrebné mediovať už na rovine jazyka, kde sa ukázali viaceré nezhody medzi prítomnými účastníkmi konferencie. Avšak samotný fakt, že sa zišli toľkí odborníci a odborníčky z oblasti medicíny, práva a etiky a preukázali úprimnú snahu argumentačne podložiť svoje postoje, signalizuje adekvátnosť a potrebnosť organizovania podujatia tohto typu. Problémy spojené so starostlivosťou o zdravie a kvalitu života transrodových a nebinárnych ľudí je možné riešiť len komplexne, preto konferencia mala interdisciplinárny charakter. Organizátori ocenili účasť transrodových osôb na konferencii, ktoré tak zdieľali s akademickou obcou svoje jedinečné skúsenosti.

Hodnotu organizovanej vedeckej konferencie podčiarkuje aj tá skutočnosť, že v najbližšom období bude vydaný zborník v knižnej podobe, v rámci ktorého bude publikovaná veľká časť prednesených príspevkov, ako aj iné vedecké články osôb, ktoré si zvolili pasívnu účasť na konferencii. Máme za to, že takto vzniknú vedecky hodnotné publikácie s recentným obsahom, ktoré sa môžu stať významnou pomôckou pre akademickú obec, ale svojou aktuálnosťou môžu zaujať osoby z praxe, ktoré sa danej problematike vo svojej profesnej činnosti venujú.

Záverom možno zhodnotiť, že konferencia v mnohom naplnila očakávania, ktoré si kládli organizátori konferencie. Síce v názve konferencie kladená otázka „Quo vadis postavenie transrodových ľudí na Slovensku?“ ostáva naďalej otvorená, no účastníci konferencie si mohli vypočúť viaceré erudované príspevky, ktoré smerovali k tomu, aká situácia transrodových ľudí na Slovensku bola, je a aká by mala byť. Keďže vízie toho, čo by malo byť, sa nie vždy zhodovali, ako aj popri diskusii vznikali ďalšie, stále nezodpovedané otázky, uvedené o to viac motivuje organizátorov v usporadovaní ďalších podujatí rovnakého typu.